

חנוכה - פותח את ידיך

ברשות הצבור הקדוש. דבר ראשון הייתי רוצה להודות לם על הזכות הגדולה לדבר כאן. ולפני שאתחיל הייתי רוצה להקדים שאני לא דרשן, רק יש דברים שבשמך השנים ראיתי ושהתבררו לי שקיבלתי מהם חיזוק. וכאשר יש לי הזדמנות לשתף אחרים בהם אני שמח לעשות זאת, שאולי מה שעזר לי יעזור גם לאחרים.

א. חנוכה

אנחנו עכשיו בעיצומם של ימי החנוכה שהם ימים שנקבעו "להודות ולהלל לשמך הגדול". בדרך כלל מבינים שימים אלו נקבעו להודות ולהלל על הניסים שקרו בימים ההם בזמן נס חנוכה. רק לפי זה לא מובן למה חז"ל לא כתבו מגילה כמו בפורים, אשר בה יתארו את כל הנסים והחסדים הגדולים אשר עליהם נתקן החג, כמו שתקנו בפורים מגילת אסתר. בחנוכה רק תקנו לומר הלל, שמתאר את החסדים הרבים שהקב"ה עשה לכלל ישראל במשך כל הדורות. גם בפיוטים שהתקבלו בכלל ישראל לשיר בימים אלו. בפורים נוהגים לשיר על הנסים של פורים דווקא ["שושנת יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת מרדכי כו' ... ארור המן ... ברוך מרדכי ..."], ובחנוכה מודים ומשבחים על כל חסדי ה' לעם ישראל במשך כל הדורות ["מעוז צור ישועתי ... חיל פרעה וכל זרעו ... קץ בבל זרובבל ... אגני בן המדתא ... יוונים נקבצו עלי ... דחה אדמון ... הקם לנו רועים שבעה"].

ולכן מאד נראה שבזמן הניצחון הגדול של חנוכה, אחרי תקופת גזרות היוונים, שהיה אסור לכלל ישראל אפילו להזכיר שם שמים בפהרסיה, ונגזר עליהם גזרות מעין המובא במדרש שכל אחד היה צריך לחקוק על קרן השור שאין לו חלק באלהי ישראל ח"ו, ואם לאו גוזרין עליו הריגה. ראו חז"ל לחדש ולרענן את כל העניין של הלל והודיה גלויה לה' על כל חסדיו הרבים, שודאי נחלש מאד בתקופת גזרות אלו. [בנוסף לכך, כאשר מן השמים לוקחים אמצעי רוחני או עבודה מסוימת מכלל ישראל, הרי זה סימן שאין מכירים מספיק בחשיבותו ואין משתמשים בו כראוי. על כן כיון שנגזר על כלל ישראל שהיה אסור להם להודות לה', היה בזה גילוי מן השמים שעניין זה לא היה מנוצל באופן הראוי בתוך כלל ישראל, ועל כן ראו חז"ל להחזיר עטרה זו ליושנה].

כן נראה גם בזה"ק¹ שכתב שימי החנוכה הם ימים של תיקון מידת ההוד (הספירה השמינית מעשר הספירות) שהיא מידת ההודיה לה'. וכך מבואר בלבוש בהלכות חנוכה שכתב שקבעו חנוכה "להודות ולשבח להשי"ת על הניסים שעושה עמנו".

1) הודיה לה' - מטרת הבריאה:

עניין זה של הודיה לה' הוא לא עניין שולי, אלא כמו שכתב הרמב"ן בכמה מקומות כל המטרה של הבריאה שאנחנו נמצאים בה היא שעל אף ההסתר נצליח להגיע להכרה בטוב ה' ובהאבתו הגדולה אלינו. וז"ל בהאזינו (דברים פרק לב פסוק כו):

השם ברא את האדם בתחתונים שיכיר את בוראו ויודה לשמו.

רמב"ן בסוף בא (שמות י"ג, ט"ז)

כוונת כל המצות שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו. והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין א-ל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו.

2) האתגר - להודות אף בתוך ההסתר:

האתגר במשימה זו היא לא רק להודות על הדברים הנראים לנו טובים ונעימים, אלא גם על הדברים שאנחנו לא מבינים למה הם טובים. זוהי מצות אחדות ה' ומצות "ואהבת את ה' אלוהיך בכל מאודיך" "בכל מידה ומידה שהוא מודד לך הוי מודה לו". זהו האתגר שלנו וגם מבחן כמה זכינו למידה חשובה זו. זאת אומרת כמה אנחנו מתעצבנים כאשר קורה משהו בחיים שלנו לא לגמרי כפי שרצינו. גם התקנה של ימי החנוכה היתה להודות על האור שבתוך החושך, שכן עוד שנים רבות אחרי נס חנוכה המלחמות המשיכו, ומבית החשמונאים, מרוב מלחמות ותלאות, לא נשאר בסוף אחד. העבודה של חנוכה היא לא רק להודות על הטוב, אלא גם לראות את האור של הטוב של ה' אף בתוך החושך להאיר את המבואות האפלים של החיים שלנו עם האור של הטוב של ה' שמסובב אותנו.

ב. "פותח את ידיך"

בעניין זה היתה לי פעם הערה יקרה שהאירה את החיים שלי, ואולי זה גם תאיר לאחרים:

1. הקושיא:

לפני בערך עשרים וחמש שנים למדנו בכולל הלכות פסוקי דזמרא, וראינו שאומרים חז"ל ומובא בשולחן ערוך שהפסוק העיקרי של פסוקי דזמרא הוא הפסוק "פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון". ועד כדי כך הוא חשוב, שהשו"ע מביא על פי

¹ ע' תיקוני זהר (דף כ"ח ע"ב ודף כ"ט ע"א): תמינאה, בהודאה, וביה הוה משבח דוד הודו לה', ודא הוד ודאי, למנצח הודו, בהון רמיזין נצח והוד, ואינן נסין, וביה שבח משה "אז", הדא הוא דכתיב "אז ישיר משה", בגין דאיהו הוד דיהיב למשה, אז תקרא וה' יענה, ... ואיהו הוד תמינא יומי דחנוכה ... עכ"ל.

הגאונים שאם האדם לא כיוון, צריך לחזור ולאמרו פעם אחרת. והאברכים שאלו: מה כל כך מיוחד בפסוק זה, עד שצריכים לחזור ולאמרו אם לא כיוון. התחלתי לחשוב על הפסוק, ופתאום שמתי לב, ואמרתי להם: "עד שאתם שואלים מה כל כך מיוחד - מה הפשט הפשוט בפסוק?"

[1] "פּוֹתַח אֶת יָדָהּ וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי" - האם באמת כל בעל חי שובע? הרי יש הרבה אנשים ובעל חיים בעולם שהם לא שבעים?

[2] אבל הקושיא העיקרית היא מה עושה כאן המילה "רצון" - "וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן".

פתחנו תהלים עם מפרשים וראינו:

מצודות: אתה פותח את ידך ומשביע לכל חי לפי רצונו ותאוותו. רד"ק: רצון - כל אחד לפי רצונו.

ובאמת כך כתוב במדרש רבה פ' בשלח: של'מן' במדבר היה את כל הטעמים שהאדם רצה, כמו שכתוב "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון".

וכן בילקוט שמעוני אסתר:

"כרצון איש ואיש", אמר הקב"ה רשע שני אנשים מבקשים לישא אשה שמא תוכל להשיאה לשניהם, וכן שתי ספינות מפרשות בים הגדול אחת מבקשת רוח דרומית ואחת מבקשת רוח צפונית שמא יכול רוח אחת להנהיג את שתיהן, למחר שני בני אדם באים אצלך מרדכי והמן שמא תוכל לצאת ידי שניהם אלא לרומם אחד ולצלוּב אחד, וְאֵינְךָ יכול לעשות כרצון איש ואיש אלא הקב"ה שנאמר בו "וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן".

והדבר צ"ב הרי אנחנו יודעים ומאמינים שכל אחד מקבל מה שהוא טוב בשבילו, אבל הקב"ה ודאי לא נותן לכל אחד מה שהוא רוצה. זה היה עולם קשה לחיות בו אם כל אחד היה מקבל בדיוק מה שהוא רוצה! מה שאני רוצה זה לא מה ש"יאסר עראפאט" - אז מה פירוש המילה 'רצון' כאן?

[3] ובאמת גם מבחינה דקדוקית הפסוק קשה: היה צריך להיות "ומשביע לכל חי רצונו" - הוי"ו חסר.

נמצא שיש כאן פסוק חשוב ביותר, שצריכים לכוון בו, ואם לא יודעים את הפשט הפשוט - 'כל ימיו בעמוד והחזר קאי'!

2. התשובה

בשעת השיעור אני חושב שאמרתי איזה תירוץ דחוק, ש"רצון" זה אולי רצון של הנשמה. אבל זה קשה שאם כן מאי רבותא? הרי הנשמה היא חלק אלוהי ממעל ורוצה מה שהקב"ה רוצה?

הקושיא הפריעה לי מאוד, הרבה שנים אני אומר את הפסוק, ואני לא מבין מה שאני אומר. והרי צריכים לכוון ואם לא מכוונים צריכים לחזור - ולא יודעים מה לכוון?

[1], [2] #2] זמן קצר אח"כ היתה סוכות. הוזמנו לסוכות בבני ברק. ישבתי בסוכה בקומה השנייה של בנין, ומחוץ לסוכה היה המשך של המרפסת, ראיתי שילד משחק בה וישב על הסורגים והסתכל החוצה. פתאום האמא שלו ראתה אותו יושב, ושמה לב שהסורגים לא היו ממש צמודים לקיר - וח"ו ילד צנום היה חלילה יכול ליפול למטה. האמא התחילה לצעוק שבשום פנים ואופן אסור לו לשבת שם, והילד בכה ובכה שהוא רוצה לשבת שם. ישבתי בסוכה וראיתי מה שקורה, ופתאום שמתי לב עכשיו תפסתי פשט בפסוק!

מהי נקודת הויכוח כאן בין האמא והילד? הרי שניהם בעצם רוצים אותו דבר: הילד רוצה שיהיה לו כיף, והאמא רוצה שיהיה לילד כיף.... אז למה יש ויכוח? התשובה, שהילד אין לו את התמונה המושלמת של המציאות - הוא לא יודע מה זה חלילה ליפול מקומה שנייה. אבל הילד הזה, כאשר הוא יגדל ויקבל את התמונה המושלמת, הוא יגיד לאמא שלו, "תודה רבה, אמא, זה בדיוק מה שרציתי - רק אז לא ידעתי!"

אנחנו כולנו במצב של הילד הזה: כאשר אנחנו פה בעולם הזה, אנחנו חושבים שאם היה כמה שקלים יותר בבנק, או שבעיה מסוימת לא הייתה קיימת לא היה מזיק. אבל כאשר נגיע לעולם האמת, נראה שכל רגע ורגע של החיים שלנו קבלנו "מקסימום" לא רק מה שטוב בשבילנו אלא בדיוק מה שאנחנו רוצים, כאשר תהיה לנו את התמונה המושלמת של המציאות של הבריאה. זאת אומרת שלא רק נגיד "תודה שהכל היה לטובתינו", שכן "טוב" תלוי לכל אחד לפי מדרגתו, אלא "תודה שהכל היה בדיוק מה שאנחנו רוצים" כל אחד לפי מדרגתו.

[3] #3] ועכשיו אני מבין למה חסר הוי"ו של "רצונו" - שעדיין הוא והרצון לא הגיעו יחד, פה בעוה"ז זה רצון בכוח ולא בפועל. בינתיים הילד עוד בוכה, אבל כאשר יגדל הוא יגיד תודה רבה זה בדיוק מה שרציתי!

3. סמך מרבינו בחיי:

אמרתי את הפשט הזה לחבר, והוא אמר לי שזה באמת רבינו בחיי מפורש בפרשת כי תצא (כ"ב, ח') עה"פ "כי יפול הנופל

ממנו:

כל הנבראים כולן נבראו בחפצם ורצונם והקב"ה הודיעם בראשית הבריאה כל עניניהם כולם וכל המקרים העתידים לבוא עליהם, וכן הודיעם (1) ימי חייהם, (2) ומיתתם היאך תהיה, (3) וכן ענין מזונותם אם בריות אם בצער, אם על ידי עצמן אם משל אחרים, וכן דרשו חז"ל (ראש השנה יא.) כל מעשה בראשית לדעתם נבראו לצביונם נבראו שנאמר (בראשית ב, א) וכל צבאם, והכל רצו וקבלו.

היינו, לא רק שבסוף נודה על הכל, אלא לפני שהגענו לעולם ראינו את הכל ואמרנו "ישר כוח זה בדיוק מה שאנחנו רוצים!"

4. למה לחזור? אחדות ה'

עכשיו כבר הרגשתי שיש לי מה לכוון כאשר אני אומר "פותח את ידיך" ואף לקבל ממנו חיזוק. אז סיפרתי פירוש זה לעוד מישוהו, והוא אמר לי: "יפה מאוד, אבל עוד לא תירצת את הקושיא המקורית. למה פסוק זה כל כך חשוב עכ"כ שצריכים לחזור אם לא כווננו בו". יש עוד פסוקים יפים דומים, כגון: "עני כל אליך ישברו ואת נותן להם את אכלם בעתו".

אמרתי לו שבאמת הלכה זו שצריכים לחזור אם לא מכוונים, מופיעה גם בעוד מקום - בפסק ראשון של קריאת שמע. שם אף אחד לא שואל למה אם לא מכוונים לא צריכים לחזור. כל אחד מבין שאם אומרים קריאת שמע ומדלגים על אחדות ה' שבפסוק הראשון, העיקר חסר. מה זה אחדות ה'? הרמח"ל כתב ב'דעת תבונות' אחד מהדברים שהיא באה לשלול הוא מה שהגויים אומרים, שהם רואים שיש דברים נפלאים בבריאה (פרחים, פירות, משפחה) ויש דברים שלילים (מחלות רח"ל, אנשים רעים, אושוויץ) - לא יכול להיות שאותו בורא עולם ברא את שניהם. מה שאין כן אנחנו יודעים "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד" שיש רק רבש"ע אחד שהוא טוב, וגם הדברים שנראים לנו לא טוב, נכיר בסוף שהכל היה מתוכנן לטובתנו באופן המעולה ביותר.

לפי זה יכול להיות שבשפה של פסוקי דזמרא, הביטוי הגבוה ביותר של אחדות ה', הוא הפסוק "פותח את ידיך ומשביע לכל רצון", שכשנגיע לעולם האמת ויתברר לנו הכל, נראה שלא רק הקב"ה נותן לכל אחד מה שזה טוב בשבילו אלא בדיוק בדיוק מה שהוא רוצה.

סיום

שה' יעזור לנו, שנשתמש בימים האלו של חנוכה: (1) לא רק להדליק את הנרות, אלא שאור הנרות יאיר את הנשמה שלנו, (2) שנרגיש את הטוב הנפלא של ה' ואת האהבה הגדולה שלו אלינו - (3) ושהאור הזה ילווה אותנו למשך כל החיים בע"ה.